

**SES OLGUSUNUN DENETLENEBİLİRLİĞİ BAĞLAMINDA
DİL BECERİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNDE
ETKİLİ OLDUĞU DÜŞÜNÜLEN FONOLOJİK YÖNLENDİRİCİLER:
NOKTALAMA İŞARETLERİ**

Dr. Bilginer ONAN*

ÖZ: Bu makalede, ses olgusunun denetlenebilirliği düşüncesinden hareketle, ilk öğretim ikinci kademe öğrencilerinin okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesinde etkili olabilecek fonolojik yönlendiricilerden noktalama işaretleri üzerinde durulmuştur. Bu düşünceden hareketle öncelikle, ses olgusuyla okuma, yazma, dinleme ve yazma kavramları arasındaki ilgiler, felsefi bir bakış açısıyla ve tartışmacı bir üslûpla ortaya konmuştur. Ardından, Türkçede, ses olgusunu fonolojik anlamda yönlendirme işlevine sahip 7 noktalama işareti tespit edilmiş; bu noktalama işaretlerinin ses ve anlam üzerindeki etkileri ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Son olarak, işlevleri tespit edilen 7 noktalama işareti, 2005 yılı Türkçe Müfredat Programındaki okuma ve yazma öğrenme alanlarına ait kazanımlar çerçevesinde bir değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler:Ses, noktalama işaretleri, okuma, yazma, fonolojik yönlendiriciler.

**Phonologic Directors that are Considered as Effective in Improving
Language Abilities in Connection with Controllability of Sound
Concept: Punctuation Marks**

ABSTRACT: In this article, it has been discussed in basic of idea controllability of fact of sound, punctuation marks which are one of three effectively phonological directives (prozodic, diacritics and dotting signs), in developing reading and writing skills of 6th, 7th and 8 th graders within the frame of Turkish education in Primary School. Firstly in this opinion of frame, the relations among the fact of sound and reading, writing, listening and speaking has been discussed with a philosophical point of view. Secondly seven punctuation marks which have function of directing the fact of sound in phonological dimension discussed and the effectives of these

* Mustafa Kemal Üni. Eğitim Fak. Türkçe Eğitimi Böl., **El-mek:** bilginer-onan@yahoo.com

dotting signs on the sound and meaning have been determined with their details. At the last section of the study, seven dotting signs have been evaluated, 2005 curriculum of Elementary Schools Turkish lesson (6th, 7th and 8th) within frame of the acquisitions in learning areas of reading and writing.

Key Words: Sound, dotting signs, reading, writing, phonological directives

Giriş:

Ana dili öğretiminde ses olgusunun denetlenmesi gerektiği düşüncesinden hareketle bu yazıda, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesinde etkili olabilecek fonolojik yönlendiricilerden noktalama işaretleri üzerinde durulacaktır.

Bilindiği gibi dil, dört temel beceriden meydana gelmektedir. Ana dili eğitiminde asıl gaye, bu dört temel dil becerisi çerçevesinde öğrencilere, bilişsel gelişim düzeyleri de göz önünde bulundurularak belirli bilgi ve davranışları kazandırmaktır. Dil merkezli bu kazanım sürecinin, örgün eğitimin ardından bir ömür boyu devam edebilmesi için okuma, yazma dinleme ve konuşma becerilerinin ana dili farkındalığı düzeyine ulaştırılması gerekmektedir. Bu süreçte, dil becerilerinin gerek eğitimsel işlevleri, gerekse çocuğun dil gelişim seyri bakımından ortak paydalarının tespit edilmesi, ana dili öğretimi açısından son derece önem taşımaktadır. Eğitimsel işlevleri bakımından yazma ve konuşmayı anlatma, okuma ve dinlemeyi ise anlama becerileri başlığı altında sınıflandırmaktayız. Bu kavramlar, pediyolengüistik* çerçevede çocuğun dil gelişim süreci açısından ele alındığında, edinim sırası bakımından *dinleme>konuşma>okuma>yazma* gibi farklı bir bilişsel sınıflandırma ortaya çıkmaktadır. Doğrudan bir ilişkilendirmeye konuşma ve dinleme sesle, okuma ve yazma ise yazılı sembollerle icra edilmektedir.

Ana dili gelişim sürecinin önemli unsurları olan okuma ve yazma becerileri, örgün eğitim çerçevesinde kazandırılıp geliştirilmektedir. İşitsel nitelik taşıyan dinleme ve konuşma becerilerinin edinilmesi sürecinde temel malzeme olan ses olgusu, görsel nitelik taşıyan okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesine yönelik uygulamalarda da fonolojik yönlendiricilerle denetlenerek ana dili eğitiminde daha işlevsel hâle getirilebilir. Çünkü, okuma ve yazmanın görsel boyutunun ardında, bu becerilerin geliştirilmesinde son derece etkili olabilecek işitsel bir süreç vardır.

Ses olgusunun dilin işleyiş sürecindeki işlevi “A. Martinet’in *işlevsel sesbilgisi* diye tanımladığı sesbilimde yaygınlık kazanmıştır. Bu

* Pedyolengüistik: (Çocuklarda dil edinimi ve dil gelişimini inceleyen) bilimdalı.

sesbilim, işlevsel ve yapısal bir sesbilimdir. Bir başka deyişle, her dilin seslerini bir bağlam içindeki işlevlerine göre ve dilin öbür sesleriyle kurdukları bağıntılar açısından betimler ve sınıflandırır” (Rifat, 2005: 66). Martinet’in bu sınıflandırması fonolojik çerçevede dilsel nitelik taşıyan sesbirimler için geçerlidir. Bunların yanı sıra dilsel nitelik taşımayan ama, ses olgusunun denetlenmesi sürecinde son derece işlevsel olan fonolojik unsurlar da vardır.

Bu bağlamda, noktalama işaretleri, prosodik birimler (bürün olguları / parça üstü birimler) ve dilin alfabe sistemine bağlı olarak İbrance ve Arapça gibi bazı dillerin öğretilmesi sürecinde zorunlu olan diakritiklerin ses olgusu üzerinde yönlendirici bir işleve sahip oldukları düşünülmektedir.

Fonolojik yönlendiricilerin ilgili oldukları dil becerileri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Bu yazı çerçevesinde, sadece noktalama işaretlerinin işlevleri üzerinde durulacaktır.

FonolojikYönlendiriciler	Okuma	Yazma	Dinleme	Konuşma
Noktalama İşaretleri	X	X	-	-
Bürün Olguları	X	X	X	X
Diakritikler	X	X	-	-

Yukarıda kısaca bahsedilen fonolojik yönlendiricilerden noktalama işaretlerinin okuma ve yazma sürecindeki işlevlerine değinmeden önce, konuya zemin oluşturması açısından, ses olgusu ile dil becerileri arasındaki ilişkinin ayrıntılı bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Çünkü ses, dil becerilerinin ortak öznesidir.

1. Dil Becerilerinin Geliştirilmesi Sürecinde Denetlenmesi Gereken Bir Olgu: Ses

Son yıllarda, nörolengüistik alanında yapılan çalışmalardan elde edilen veriler doğrultusunda, çocukta en erken gelişen dil becerisinin dinleme olduğu tespit edilmiştir. “İşitme becerisine yönelik araştırmalar, fetüsün doğum sonrasına kadar sadece yüksek sesleri duyabildiğini ortaya koymaktadır. Bu, orta kulak kanalındaki sıvı jelatin sayesinde gerçekleşmektedir. Yine son derece gelişmiş teknikler kullanılarak yeni doğmuş bir çocuğun seslere karşı gösterdiği duyarlılık ölçülmüş ve bu duyarlılık eşiğinin doğumu takip eden 1800’üncü saniye (30. dakika) olduğu tespit edilmiştir” (Reich, 1986: 13). Öte yandan, yapılan araştırmalar, çocuğun hamileliğin son iki ayında bazı sesleri işitmeye başladığını ortaya koy-

maktadır” (Yalçın, 2002: 13). Çocuğun, ses olgusuyla dinleme düzeyindeki ilişkisi, doğumu takip eden 2-3 aylık süre içerisinde ortaya çıkmaktadır. Fransa’da, 2-3 aylık 19 bebek üzerinde yapılan bir araştırmada, bebeklere önce ana dillerinde bir masal dinletilmiştir. Bu sırada bebeklerin beyinlerindeki hareketlenmeler MR aracılığıyla kaydedilmiştir; ve bu hareketlenmelerin yetişkin bir insandaki ile paralellik gösterdiği saptanmıştır. (Hürriyet Bilim; 2003). Bu araştırma, bebeklerin ana dillerindeki söz dizimi yapılarının ezgileme boyutundaki bürünsel özelliklerini algılayabildiğini ortaya koymaktadır.

Dış dünyadan gelen seslerin dilsel nitelikli olanlarının beyinde algılanıp kümelenme işlemine tâbî tutulması ve ana dilinin kodlarıyla şifrenip bilgiye dönüştürülmesi sürecinde, ses daima ana malzeme durumundadır. Demek ki dinleme sürecinde birey, ses bilimi ve iletişim terminolojisiyle ifade edersek, kaynaktan gelen işlenmiş fonemler üzerinde çözümlene yapmaktadır. Ana dilinin kodlarına uygun olarak çözümlenemeyen fonemler, dinleme eyleminin vazgeçilmez aşaması olan anlamlandırma sürecini tamamlayamaz. O hâlde, dil merkezli algılama boyutunda, ses ile dinleme arasında doğrudan bir ilişki söz konusu değildir. Çünkü, işitmeden dinlemeye uzanan süreçte fonemik unsurların ses içerisinden seçilip alofonlardan arındırılmış olması ve kümeleme işlemi başlatarak kısa süreli bellekte kelimenin yüzeysel yapısını oluşturması gerekmektedir. Anlamlandırmanın son aşaması olan derin yapı teşekkülü, bu yüzeysel yapının uzun süreli bellekte işlem görmesi ve bağlamsal eş güdümün sağlanması ile gerçekleşmektedir. Görüldüğü gibi, işitme ile dinleme arasındaki ilişki, bakmakla görmek arasındaki ilişkiye benzetilmektedir. Nasıl ki, görüntü (figür/form/biçim) ile görmek eylemi arasında doğrudan bir ilgi söz konusu değilse, ses ile dinleme eylemi arasında da doğrudan bir ilişkinin mevcudiyetinden söz edilemez.

Konuşma ile ses arasındaki ilişki, dilin dört temel sisteminin pragmatik işleviyle açıklanabilir. Genel bir tanımlamayla konuşma, dildeki ses olgusunun, ana dilinin fonetik dizgeleri kullanılarak başkaları tarafından da kolayca algılanabilecek şekilde icra edilmesidir. Bir başka ifadeyle, fonemlerin toplumun ortak kabulleri doğrultusunda ana dilinin kodları eşliğinde sürekli olarak yapılandırılması sürecidir. Daha geniş bir açıdan bakıldığında konuşma, doğumdan itibaren algılanmaya başlanan ana diline sinmiş toplumsal ve kültürel ritimlerin, alofonlardan arındırılmış fonemik notalarla, beynin broca alanında üretilip sağ yarım küresinde farklı vurgu ve tonlamalar eşliğinde sonsuz bir değişkenlik içinde bestelenip icra edilmesi süreci olarak da tanımlanabilir. Konuşma için ses, geniş ve sanal bir hacme sahip, çoktan seçmeli tercihler bütünüdür. Konuşmanın ses unsuru üzerindeki hareket alanı, bir başka ifadeyle ses olgusu üzerindeki hâkimiyeti, diğer dil becerilerine göre daima daha geniş

olmuştur. Konuşmayla birlikte düşüncenin de hareket alanının genişlemesi, kronolojik süreçte bireysel ve toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında etkili olabilecek kümülatif (birikmiş) bilgilerin, ses olgusunun görsellikten uzak sanal ortamında yok olmasına zemin hazırlamıştır. Bunun için insanoğlu, zaman içerisinde görsel nitelikli bir dil mekanizmasına ihtiyaç duyacaktır. Bu mekanizma ise yazıdır.

Yazı, insanlığın ortak belleğini oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle yazı, ses olgusundan yoksun olan dile, bugünden bakıldığında kozmik zamanla iletişime geçebileceği bir yeti sunmanın yanı sıra, tarihin derinliklerinde kaybolan kültür ve medeniyetlere anakronik anlamda bir telâffuz yeteneği de kazandırmıştır. Yazı ile ses arasındaki ilişkiyi, zaman kavramıyla birey arasındaki ilişkiden yola çıkarak analiz etmek mümkündür. İnsanoğlu, zamana nasıl davrandıysa sese de aynı şekilde davranmıştır. Çünkü, gerçek zaman bölünemez, aralıksızdır. “*Dün*, yelkovan gece yarısını geçtiği için *bugün* olmamıştır. Kimse gece yarısının tam nerede olduğunu bilemez. Peki bilmediğine göre nasıl gece yarısı olur. Mekâna indirgemekle zamanı denetlediğimizi sanıyoruz. Aynı şekilde

Osilograf* aracılığıyla hiç ses duymamış ve sesin ne olduğunu bilmeyen sağırılar için bugün sesi belirli uzunluk dalgalarına indirgiyoruz veya hepsinden önemlisi, sesi yazıya ve yazının en uç ürünü olan alfabe-ye indirgemiş bulunuyoruz” (Ong, 1999: 95-96). Bir anlamda yazı, alfabe vasıtasıyla konuşma dilini görsel olarak algılanabilecek bir mekâna indirgemıştır. Aynı yaklaşım, zaman kavramı için de geçerlidir. Zaman gibi geniş hacimli bir olgu, ancak belirli bir mekânda sanal niteliğinden uzaklaştırılabilir. Zaman gibi geniş ve sanal bir hacme sahip olan ses unsurunun toplumlara göre değişkenlik gösteren yatay ve dikey düzlemlere aktarılması da tamamen insanoğlunun konuşma dilindeki sesleri görünür kılma, dolayısıyla kolaylıkla belleğe aktarabilme ihtiyacından doğmuştur. Alfabe sistemine ulaşına dek, yazılı sembollerin piktogram (resim yazısı) ve ideogram (kavram yazısı) süreçlerinden geçmesi, nesneyi ifade eden sesleri başlangıçta en somut görsel unsurlarla ifade etme gereksiniminin bir ürünüdür. Önceden ancak sesle canlandırılabilen olguların daha sonra resim, kavram ve harflere dönüşmesi, insanoğlunun dil üzerindeki görsel yetisini, zaman içinde ne kadar geliştirdiğini, bir başka ifadeyle beyin yazılı materyali algılama hususunda ne derece evrimleştiğini göstermektedir. Çünkü dili alfabetik bir frekans üzerinden anlamlandırmak, ancak zaman içerisinde yazılı semboller üzerinde uzmanlaşmış bir beyin yapısıyla mümkündür. Unutmamak gerekir ki, insanoğlu M.Ö 3200 yılına kadar konuşma ve dinleme merkezli bir dil (ses) mekanizmasıyla yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla, sesteki harfe geçişte yukarıda belirttiğimiz ara

* Osilograf: Elektrik akımındaki titreşimleri kaydeden alet.

süreçlerin yaşanması gayet doğaldır. Bu durum aynı zamanda, alfabenin niçin yazıyla birlikte icat edilmediğinin de göstergesidir. Çünkü ses, insanlık tarihinde denetlenmesi aşama aşama gerçekleşen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan, sesin yazıyla belirli bir mekâna indirgenmesi sonucunda her toplum, bu mekânı aynı sistem içerisinde kullanmamıştır.

“Dünyanın çeşitli yerlerinde metinler, sağdan sola, soldan sağa, yukarıdan aşağıya ve hatta Boustrophedon yazısı gibi bir satır sağdan sola, öbürü soldan sağa okunabilir. Ancak hiçbir metin aşağıdan yukarıya okunamaz. Metinler, sözcüğü insan bedenine yaklaştırmaktadır. Başlık kelimesi altında bir bilgi kümesinin olmasını bekleriz. Metinlerde yatay ve dikey kavramlarının önemi henüz incelenmiş değildir” (Ong, 1999: 120).

Sesi mekâna indirgeyen yazının, yazılma yönü bakımından toplumlar arası bir farklılık göstermesinin sebebi, toplumların hangi beyin yarımkürelerinin baskın olduğuyula ya da sesi mekâna yansıtarak somutlaştıran sembollerin sathla temasları sırasında ortaya çıkan ve yazma hızını etkileyen ergonomik endişelerle ilgili olabilir mi? Tarihi süreçte alfabe değiştiren toplumların yeni sisteme kolaylıkla adapte olmaları gerçeği karşımızda dimdik dururken, bu konuda ihtimallere dayalı kesin yargılara varmak mümkün görünmemektedir.

Öte yandan bu durum, evrensel yazı kültürünün zihinsel boyutunu farklı bir bakış açısıyla ele almamızı sağlayacak önemli ipuçları da içermektedir. Çünkü yazının yönü problemi, aynı zamanda yazmanın dışında okumanın, dolayısıyla beynin algılama yönüyle de yakından ilgilidir.

Ses olgusuyla okuma arasındaki ilişki, dolaylı olarak dinleme / ses ilişkisiyle açıklanabilir. Okuma, anlam değerleri olan fonetik semboller yardımıyla bireyin önündeki metni seslendirme sürecidir. Başka bir deyişle, alofonlardan arındırılmış fonemlere karşılık gelen semboller vasıtasıyla, yazıya indirgenmiş, ana dili standartlarına uygun bir konuşmayı kendi sesinden dinlemesidir.

Bu süreç aynı zamanda paradigmatik bir nitelik de taşımaktadır. Gerek sesli, gerekse sessiz okumada, yazıyı meydana getiren semboller mutlaka seslendirilmektedir. Bu seslendirmede yukarıda ifade edilen fonolojik yönlendiriciler, bütün teşkil eden bir sesletim modeli oluşturmaktadır.

“Okuma, sesletim ve anlamadan oluşan iki yönlü beceridir. Okuma becerisinin gerçekleşebilmesi için yazılı ve basılı sembollerin çözümlenmesi ve çözümlenen sembollerin anlamlandırılması gerekmektedir.

dir. Sembollerin çözümlenmesi, görsel ve işitsel algılamayla ilgili becerilerdir. Öğrencilerin yazılı ve basılı sembolleri sesletebilmesi için işitsel ve görsel olarak okumaya hazır olması gerekir. Okuma sırasında yazılı ve basılı semboller, okuma işlemine katkıda bulunan organlar yoluyla çözümlenir. Çözümleme, harf ses bağlantısını kurarak yazılı metnin buna karşılık gelen konuşmadaki formuna aktarılması işlemidir. Okuyucunun bir metni okuyup anlayabilmesi için öncelikle metni doğru ve akıcı olarak çözümlemesi gerekir. Çözümlemeyi sesler ve heceler üzerinde durmadan, akıcı olarak yapan okuyucular, anlamlar üzerinde daha fazla dururlar. Okuma, çözümleme boyutunda gerçekleştiğinde, okuyucu sadece yazılı sembolleri sesletmiş olur” (Özmen, 2001: 17).

Görüldüğü gibi, okumanın sesle olan ilişkisi çözümleme aşamasında ortaya çıkmaktadır. Anlamlandırma süreci için bu çözümleme süreci yeterli olmamakla birlikte, vazgeçilmez bir unsur olarak kabul edilmektedir. Sözcük ve sözcük öbeklerinin anlamlandırılması için okumada fonetik çözümleme şarttır.

Sonuç olarak, fonetik kavramı ile dinleme, konuşma okuma ve yazma becerileri arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Fakat bazı farklılıklar gözardı edilmemelidir. Sesle yazı ve buna bağlı olarak okuma arasındaki ilişkinin niteliği, sesle konuşma ve dinleme arasındaki ilişkinin niteliğinden oldukça ayrıdır. “Dil o denli sese bağımlıdır ki, tarih boyunca konuşulan binlerce, belki on binlerce, dilden topu topu 106 tanesi edebiyat üretebilecek derecede yazıya bağlanabilmiş, büyük bir kısmı ise hiç yazılmamıştır. Bugün konuşulan 3000 kadar dilden yalnızca 78 tanesinin edebiyatı bulunmaktadır. Bu bakımdan değişmeyen tek kalıcı olgu, dilin temelden sözlü oluşudur” (Ong, 1999: 19). Dilin sözlü niteliği, konuşma ve buna bağlı olarak dinleme becerisi ile gelişmekte, yazı kültürünün ürünü olan okuma ve yazma ise aslında konuşma dili sınırları içerisinde rafine edilmiş sesin, görsel nitelikli iz düşümleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ses olgusu merkez alındığında dil becerileri görsel açıdan, soyuttan (dinleme / konuşma), somuta (okuma / yazma) doğru bir gelişim seyri izlemiştir. İnsanoğlu doğuştan sahip olduğu görme ve işitme duyularıyla ses olgusunu birleştirerek anayasal bir niteliğe sahip olan gramer kuralları çerçevesinde konuşma, dinleme, okuma ve yazma becerilerini birbirinden farklı şekilde oluşturulmuş toplumsal sözleşmeler içerisinde icra etmektedir.

Yukarıdaki açıklamalarda görüldüğü gibi, dilin gerek kullanımı gerekse edinimi sürecinde en önemli temel malzemesi sestir. Ses olgusu, denetlenebildiği ölçüde konuşma, yazma, okuma ve dinleme becerilerinin geliştirilmesinde etkili olacaktır. İşte bu aşamada, *noktalama işaretleri, bürün olguları ve diakritikler*, ses olgusunun denetlenebilirliği bağlamın-

da dil becerilerinin ortak paydasını oluşturan fonolojik yönlendiriciler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Okuma ve Yazma Becerilerinin Geliştirilmesinde Etkili Olduğu Düşünülen Noktalama İşaretleri

Tarih boyunca, her şeyi görünür kılma güdüsüyle hareket eden insanoğlu, sesi mekâna indirgeyerek yazıyla kontrol altına almak istemiş; zaman içerisinde bununla da yetinmeyerek noktalama işaretlerini kullanmaya başlamıştır.

Yazılı metinde birtakım işaretlerin olması gerektiği, yazının icat edilmesinden yaklaşık üç bin yıl sonra anlaşılmıştır. Bu zamana kadar, özellikle alfabenin keşfedilip kelime kavramının belirginlik kazanmasından sonra, kelimelerin bitişik yazılması, yazılı metinlerin anlaşılmasında bazı zorlukların çıkmasına sebep olmuş ve yazının daha iyi anlaşılmasını sağlayacak unsurlara ihtiyaç duyulmuştur.

“Noktalamayı ilk tasarlayan aydının Bizanslı Aristophanes (MÖ. II. yy) olduğu söylenir. Her ne kadar kurduğu sistem okullarda öğretilirse de, uzun zaman kitaplarda uygulanması ender rastlanan bir olay olarak kalmıştır. Kaldı ki sisteminde yalnız üç işaret vardır. Birincisi, bizim bugün kullandığımız nokta (.), ikincisi noktalı virgül (;), üçüncüsü ise üst üste iki nokta (:) görevini yüklenmişti. Noktalamaya yazıda önem verilmediği bir yana, nokta işareti çoğunlukla kelimeleri birbirinden ayırmak için kullanılırdı. Zaman boyunca işaretlerin değeri de değişikliğe uğramıştır. Sözgelimi, VIII. ve IX. yy’larda nokta, kısa bir duraklama, noktalı virgül ise bugünkünün tam tersi olarak nokta aşağıda virgül yukarıda şeklinde kullanılırdı. XIII. yüzyılda noktalama tam bir gelişigüzellik içindeydi” (Bayrav, 1998: 77-78).

Türkçe metinlerde kullanılan en eski noktalama işareti iki nokta (:)’dır. Bu işarete ilk kez Talas ve Yenisey yazıtlarında rastlanmaktadır. Türklerin İslâmiyet’i kabul etmeleriyle birlikte 9. yüzyıldan itibaren 1928 yılına kadar kullana geldikleri Arap alfabesinde noktalama işaretlerinin yanı sıra kelimenin anlamlandırılmasında oldukça etkili olan ve hareke adı verilen diakritikler de kullanılmıştır.

Türk yazı tarihi, noktalama işaretleri yönünden genel olarak değerlendirildiğinde, bu günkü işlevleriyle noktalama işaretlerinin kullanımı ve yaygınlaşması uzun zaman almıştır; denebilir. Bu durumun bazı sebepleri vardır.

“Cümlelerin bütün öğelerini, genel olarak bir veya iki mısra içinde bulundurmaya zorunda olan eski şiirlerde noktalama olmaması, önemli bir aksama sayılmaz. Fakat şiirimizde manânın mısradan mısraa yürütüldüğü, cümle öğelerinin iki mısradan taşırıldığı zamanlardadır ki (tanzimat

devrinde) noktalamaya ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Halk şairleri yazan kimseler değil, okuyan yani söyleyen kimseler olduklarından noktalama onlar için söz konusu bile olamaz” (Gökşen, 1967: 106).

Yukarıda sıralanan durumlar sebebiyle, eski edebiyatımızda noktalama işaretlerine ihtiyaç hâsıl olmamıştır. Bu durum, o dönem edebî ürünlerinin muhtevassından ve şairlerden kaynaklanmaktadır. Bunda, eski edebiyatımızda nesir türüne ağırlık verilmemesinin de bir etkisi vardır.

“Noktalama işaretleri memleketimize tıpkı matbaa gibi Avrupa’da tanındıktan sonra girmiştir ve bizdeki geçmişinin yüz yıldan öteye gitmediği de meydandadır. Batı kültürü ile ilğimiz başlayınca, 19. yüzyıla kadar devam eden gelen uzun rabit ve atıflarla birbirine bağlı cümle örgüsünde dinamik, günlük hayata bağlı bir ifade olmadığı hissedilmiş, noktalama işaretlerini kullanmak ve fikre normal bir ölçü tayin etmek ihtiyacı belirmiştir” (Gökşen, 1967: 108). Zamanla imparatorluk bünyesinde meydana gelen değişmeler ve bu değişmelerin edebiyat dünyasına yansımalarının bir sonucu olarak, edebî ürünlerde noktalama işaretlerinin kullanımının yaygınlaştığı görülür. Bilhassa, yeni Türk harflerinin kabulünden sonra noktalama işaretleri önem kazanır. 1928 yılında kabul edilen yeni Türk alfabesinde söyleyiş esas alındığı için söyleyişe bağlı bir imlâ düzeni oluşturulmuştur. Bu da, noktalama işaretlerinin önem kazanması anlamına gelmektedir.

Noktalama işaretleri Türkçe öğretimi çerçevesinde değerlendirildiğinde, ilk bakışta yazma becerisinin geliştirilmesiyle ilgili bir husus olarak algılanabilir. Oysa okuma ve yazmanın simetrik beceriler olması sebebiyle bu işaretler, okuma becerisini de ilgilendirmektedir. Özellikle şiir gibi duygu ve düşünce yoğunluğu fazla olan edebî türlerde, noktalama işaretlerinin okuma / anlama süreci açısından ne derece önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

“Şiir okumak, duygu ve düşünceleri seslendirme işi olduğuna göre noktalamasız bir şiirin kusursuz, gereği gibi okunması hayli güç olacaktır. Şiirde, noktalamaya nesirden daha fazla ihtiyaç vardır. Zira şiir, bünyesinde ses bulunan bir söz sanatıdır. Noktalama ise sese ölçü ve değer kazandıran işaretlerdir (Gökşen, 1967: 105-106). Bir anlamda, noktalama işaretleri için, yazı dilinde prosodic (bürünsel) devinimi kontrol eden trafik işaretleridir; denebilir.

Noktalama işaretleri, konuşma dilindeki bürün olgularını, yazı dilinde okunan metnin daha iyi anlaşılması amacıyla görsel bir mekâna taşıma işlevi üstlenmiştir. Kullanılmalarındaki en önemli sebep de budur. Yazılı metinleri daha iyi anlayabilme endişesi, doğrudan doğruya okuma / anlama süreciyle ilgilidir. Okuma, yazılı ve basılı metnin beyinde deşifre edilmesiyle gerçekleşen bir eylemdir. Anlama için sadece cümledeki

kelimelerin deşifre edilmesi yeterli değildir. Bunun yanı sıra, cümleyi meydana getiren anlam öbeklerinin de beyinde ayırt edilmesi gerekmektedir. Noktalama işaretleri, okuma / anlama sürecinde bu işlevleri yerine getirmekle yükümlüdür. Bu işaretler her ne kadar bir dil birimi olmayıp, gramatik yapı özelliği göstermeseler de, anlamı bilişsel olarak yönlendirmeleri bakımından önemlidirler. Noktalama işaretleri, dildeki anlamlı ses dizgelerinin oluşturduğu anlam öbeklerini beynin anlayabileceği bir formata dönüştürmektedir. Bu dönüşüm, kişinin kendi beyinde gerçekleştirebileceği gibi, konuşma yoluyla bir başkasının beyinde de gerçekleşebilmektedir.

Özetlemek gerekirse noktalama işaretleri, “duygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, cümlenin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek üzere kullanılan işaretlerdir” (TDK, 2005: 32).

Bugün, Türk yazı dilinde 18 noktalama işareti kullanılmaktadır. Yukarıda ifade edilen düşüncelerden hareketle, bu 18 işaret arasından okuma ve yazma sürecinde etkili olduğu düşünülen 7 noktalama işareti aşağıda sıralanmıştır:

1. *Nokta*
2. *Virgül*
3. *Noktalı virgül*
4. *İki nokta*
5. *Üç nokta*
6. *Soru işareti*
7. *Ünlem işareti*

Yukarıdaki noktalama işaretlerinin tespit edilmesinde, ses olgusunun denetlenebilirliği bağlamında iki temel ölçüt esas alınmıştır.

Bu ölçütler aşağıda sıralanmaktadır:

1. *Bürünsel özellik taşımaları.* Bir başka ifadeyle, konuşma dilinde mevcut olan ve anlam üzerinde etkili olan vurgu, ton, ezgi gibi olgular yazılı metne indirgeyebilme özelliğine sahip olmaları.

2. *Anlam üzerinde belirleyici ve yönlendirici işlevlere sahip olmaları.*

Kısa çizgi, uzun çizgi, eğik çizgi, ters eğik çizgi, turnak işareti, tek turnak işareti, denden işareti, yay ayraç, köşeli ayraç ve kesme işareti, ses olgusunu denetleyebilme ve anlam üzerinde yönlendirici bir işleve sahip

olmamaları sebebiyle çalışmanın dışında tutulmuşlardır. Bu bağlamda ele alınacak olan ilk noktalama işareti *noktadır*.

Bilindiği gibi, en büyük dil birimi metindir. Metni oluşturan ve anlam sınırları belirli olan daha küçük dil birimlerine ise cümle adı verilmektedir. Nokta, bir metni meydana getiren en büyük birim olan cümlenin sınırlarını tayin etmektedir. Bu yönüyle anlama müdahil olur. Bütün olguları açısından değerlendirildiğinde nokta, yazı dilindeki kesinleşmiş durakları göstermektedir. Cümlenin sonunda, noktayı gören okuyucu, fonetik ve semantik eş güdümün sona erdiğini anlamakta, zihnindeki anlamı buna göre yapılandırmaktadır. Bu durum doğrudan doğruya, metnin anlam bütünlüğünü oluşturma sürecine katkıda bulunmaktadır. “*Saatler geçtikçe yollara daha mahzun bir ıssızlık çöküyordu.*” cümlesinin sonundaki nokta, kesinleşmiş bir duraklamayı göstermektedir. Bu, aynı zamanda cümle sınırları içerisindeki anlamın da sona erdiğini göstermektedir.

Nokta işareti, yukarıdaki temel işlevinin yanı sıra okuma / anlama sürecinde şu görevleri de yerine getirmektedir.

Nokta, sayılardan sonra sıra anlamı veren *-ıncı, -inci, -uncu, -üncü* manasında da kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra, “cadde ve sokak numaralarında nokta mutlaka kullanılmalıdır” (TDK, 2005: 32). Nokta kullanılmadığı takdirde, iki adet cadde, yirmi adet sokak, 5 adet ev gibi yanlış anlamalar ortaya çıkabilir.

Yine, tarihlerin belirtilmesinde, gün/ay ve yıl belirten rakamların birbirine karışmaması için nokta kullanılmaktadır. 25021953 rakamı, noktasız yazıldığında, sekiz basamaklı bir sayıyı ifade etmektedir. 25.02.1953 gibi bir ayrımla bu 8 basamaklı sayı, belirli bir tarihi ifade eden anlamlı duruma gelir. Bu işlevine benzer bir şekilde nokta, çok basamaklı sayıları üçlü gruplara ayırarak kümeler ve beynin daha kolay algılayabileceği hâle getirir. Beynin bu gruplama eğilimine klustering (kümeleme) adı verilmektedir ve kısa süreli belleğin kapasitesi ile ilgilidir. Nokta işaretinin bu kapasiteyi artırma işlevi, kısa süreli bellek temelinde şu şekilde incelenebilir.

“Kısa süreli belleğin kapasitesi 7 ± 2 formülüyle ifade edilmektedir. Bu kapasiteyi artırmak olanaksızdır. Ne var ki kümeleme olayından yararlanarak her küme içine giren birimlerin sayısını artırabiliriz. Böylece, kısa süreli bellek 7 birimlik bir kapasitede kalsa bile her birimin içeriği daha karmaşık ilişkilerin bulunduğu bir küme oluşturur. Örneğin 145319231989 dizisi 12 rakamdan oluşmaktadır ve kısa süreli belleğin kapasitesini maksimum seviyede 7, minimum düzeyde 3 birim aşmıştır” (Cüceloğlu, 2000: 187). Bu birimler kendi aralarında 1453.1923.1989 şeklinde kümelendiğinde 12 rakamlı dizi, 3 birime düşer ve kısa süreli

belleğin kapasitesini 2 ile 9 birim artırır. Bu durumda noktalama işareti, karmaşık bir dizi hâlinde sıralanan rakamları okuma sürecinde de kümelendirerek kısa süreli belleğe yardımcı olmaktadır.

Okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesinde etkili olduğu düşünülen *virgülün* cümle anlamı üzerindeki etkisi, bürün olguları ile belirli bir eş güdüm içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır. Virgül yazı dilinde, dilin parçalar üstü birimlerinin cümle içerisindeki seyrine yön vererek bilgi akışını ve odaklanmayı denetleyen fonolojik bir belirleyicidir. Özellikle Tanzimat'tan sonraki şiir anlayışında mısranın semantik sınırlarının diğer mısralara taşmasının bir sonucu olarak virgülün işlevi daha da artmıştır. Bu yönüyle virgül, özellikle şiir vb. edebî metinlerin anlamlandırılmasında son derece fonksiyoneldir. Okuyucu, virgül sayesinde şairin duygu ve düşünce dünyasına müdahil olur.

Virgül, konuşma dilindeki yarım durakların yazı dilindeki karşılığıdır. Yarım duraklar, okuma sürecinde söz dizimi yapısı üzerinde süren ezgi oluşturmakta ve anlama sürecinde özellikle birleşik yapıli cümlelere bürünsel anlamda bir bütünsellik kazandırmaktadır.

Öte yandan virgül, “Cümlede özel olarak vurgulanması gereken öğelerden sonra kullanılmaktadır” (TDK, 2005: 33). Bu durumda vurgulanan sözcük, virgül yardımıyla cümle içerisinde ayrı bir şekilde konumlandırılmış olur. Bu durumda, okuyucunun dikkati virgül yardımıyla vurgulanan kelime ve öbek yapı üzerinde yoğunlaşır. Bir başka ifadeyle virgül, okuyucuyu söz dizimi yapısındaki odak noktasına yönlendirmektedir.

Bilindiği gibi Türkçede, kurallı cümle dizilişlerinde yüklem son da bulunmaktadır. Ayrıca yüklem, cümlenin en önemli ögesidir. Dolayısıyla cümleyi meydana getiren diğer öğelerin mutlaka yüklemle ilişki içerisinde olması gerekir. Okuma ve yazma sürecinde, özellikle yüklemden uzak düşmüş öğelerin vurgulanmasında virgül, önemli bir işleve sahiptir. Uzak ögenin yüklemle olan anlam bağlantısı, virgül yoluyla kurulmaktadır. Özellikle Türkçe gibi özne ve yüklem arasına çok sayıda öge girebilen dillerde virgülün bu işlevi daha da ön plâna çıkmaktadır.

Örnek:

Saniye Hanımefendi, merdivenlerde oğlunun ayak seslerini duymaz, hasretlisini karşılamaya atılan bir genç kadın gibi, koltuğundan fırlamış ve ona kapıyı kendi eliyle açmaya gelmişti. (TDK, 2005: 34).

Yukarıdaki uzun cümlede, yüklemden uzak düşmüş olan ögeye (Saniye Hanımefendi) virgül vasıtasıyla dikkat çekilmektedir. Böylelikle okuyucu, virgül yardımıyla öznenin sonunda kısa bir durak vererek bu öğeyi zihninde semantik bakımdan yükleme koşullanmış bir şekilde cümlenin bitimine kadar konumlandıracaktır.

Virgül, cümlede tekrarlanan kelimeler arasına konarak anlamı güçlendirmektedir. Aşağıda verilen örnekte bu durumu görmek mümkündür.

Örnek:

Akşam, yine akşam, yine akşam,

Göllerde bu dem bir kamyş olsam!

Kopar sonbahar tellerinden

Derinden, derinden, derinden

Biten yazla başlar keder musikisi

(TDK, 2005: 34).

İkinci dizede üç kez tekrarlanan (derinden) kelimeleri arasına konulan virgül, anlamı güçlendirmekle birlikte, dize üzerinde bürünsel anlamda devam eden bir ezgi oluşturmakta, cümleye melodik bir nitelik kazandırmaktadır. Burada virgül, tekrarlanan kelimelerin anlamlarını pekiştirmekle birlikte, harmonik bir ortam oluşturmakta ve okuma / anlama sürecine katkıda bulunmaktadır.

Virgül, “kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren hayır, yok, yoo, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur, hayhay, baş üstüne, öyle, haydi, elbette gibi kelimelerden sonra konur” (TDK, 2005: 34). Burada virgülün okuma – anlama süreci açısından işlevi; ret, kabul ve teşvik bildiren kelimelerin anlamını, kısa bir duraklamayla pekiştirmektedir. Okuyucu, virgül vasıtasıyla, ilgili anlamları veren kelimeleri vurgulu olarak anlamlandıracaktır.

Okuma – anlama sürecinde, virgülün en önemli işlevlerinden biri de, “bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime gruplarıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısı olmadığını göstermek ve anlam karışıklığını önlemektir” (TDK, 2005: 34). Virgülün bu işlevi, okuma / anlama süreci açısından son derece önemlidir. Bu aşamada virgülün işlevi, söz dizimi yapısındaki, kelime ve kelime grupları arasındaki durak yerleri konusunda, okuyucuyu yönlendirmektedir. Kelime ve kelime grupları arasındaki durak yerleri konusunda yönlendirilmeyen öğrenciler, sentaktik yapıdan farklı anlamlar çıkarabilirler. Okuma sürecinde asıl önemli olan husus, yazılı metindeki bürünsel özelliklerin okuyucu tarafından fark edilmesidir. Sözü edilen süreçte, bu işlevi yerine getiren önemli noktalama işaretlerinden biri de virgüldür.

Bu durum, (Akbayır, 2003: 60)’da şöyle örneklendirilmiştir:

Öğretmen okulundaki çiçekleri, suladı.

Özne		Yüklem
<u>Öğretmen okulundaki, çiçekleri suladı.</u> (Öğretmen okulundaki kişi)		
Özne	Nesne	Yüklem
<u>Öğretmen, okulundaki çiçekleri suladı.</u>		
Özne	Nesne	Yüklem

Yukarıdaki cümlelerde, virgölün anlam üzerinde etkili bir fonolojik yönlendirici olduğu görülmektedir. Türkçede, sözcük öbekleri arasında virgül işareti konmamasının sebebi, beynin algılamaya hazırlandığı öbek yapıyı bozma endişesinden kaynaklanmaktadır. Virgül, söz dizimi yapısındaki öge dağılımını, çeşitliliğini, sıralamasını ve hacmini belirleyen bir noktalama işaretidir. Beyin, okuma sırasında virgölün söz dizimi yapısındaki yerine göre cümleyi anlamlandırmakta ve semantik bağlamı buna göre oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında virgül, anlama sürecinde son derece etkili bir fonolojik yönlendirici olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkçede, okuma ve yazma sürecinde etkili olduğu düşünülen noktalama işaretlerinden biri de noktalı virgüldür. Noktalı virgölün bu anlamdaki en önemli işlevi, “öğeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmada kullanılmasıdır” (TDK, 2005: 37).

Örnek:

Sevinçten, heyecandan içim içime sığmıyor; bağırarak, kahkahalar atmak, ağlamak istiyorum. (TDK, 2005: 37).

Yukarıdaki sıralı cümlede, noktalı virgölün temel işlevi, iki ayrı cümleyi süren ezgiyle birbirine bağlamaktır. Bir başka ifadeyle, iki ayrı cümleden meydana gelen sıralı cümlede, birinci yüklem sonuna bitmesi gereken ezgi ve anlam, noktalı virgülle sürekli hâle getirilmekte, böylece fonetik ve semantik eş güdüm, ikinci cümle sonuna kadar sürdürülmektedir. Bu durumda okuyucu, aralarında anlam ilişkisi olan iki cümleyi ayrı ayrı anlamlandırmak yerine, noktalı virgülle sağlanan süreklilik sayesinde *bir* cümleye anlam veriyormuş hissine kapılacaktır. Noktalı virgül, sıralı ve birleşik cümlelerde, iki ayrı cümle yüzeyel yapılarını birleştirerek, derin yapıya (anlama) bir bütünsellik kazandırmaktadır. Yine burada da, bir noktalama işaretinin okuyucuyu bürünsel olgulara yönlendirme işlevinden bahsedilebilir.

Okuma / anlama sürecinde etkili olduğu düşünülen işaretlerden biri de *iki nokta* işaretidir. İki nokta işaretinin okuma / anlama süreci bağlamında en önemli işlevi “kendisinden sonra açıklama yapılacak cümlelerin sonuna konmasıdır” (TDK, 2005: 37).

Örnek:

Bu kararın istinat ettiği en kuvvetli muhakeme ve mantık şu idi: Esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. (TDK, 2005: 37).

Yukarıdaki örnek cümlede iki nokta, ikinci cümlenin açıklaması olduğunu ifade etmektedir. Bu cümlenin ardından bir açıklama geleceği, ikinci cümle başlamadan önce okuyucuya sezdirilmiştir. Okuyucu, iki nokta işareti sayesinde zihinsel anlamda kendisini bu açıklamaya hazırlar.

Okuma – anlama süreciyle ilgili olarak, üzerinde durulması gereken noktalama işaretlerinden biri de *üç noktadır*.

“Üç nokta, tamamlanmamış cümlelerin sonuna konmaktadır. Sözü bir yerde kesilerek geri kalan bölümün okuyucunun muhayyilesine bırakıldığını göstermek veya ifadeye güç katmak için kullanılır. Karşılıklı konuşmalarda, yeterli olmayan, eksik bırakılan cevaplarda kullanılmaktadır” (TDK, 2005: 38).

Bu açıklamalardan yola çıkarak, anlama sürecinde üç noktanın Türkçede en önemli işlevinin eksiltili anlamları ifade etmek olduğunu söylemek mümkündür. Eksiltili anlatımlarda kelime tasarrufunun yanı sıra, ifadelere belirli bir anlam gücü de katılmış olur.

Bu tür anlatımlarda yazarın, oluşturduğu metni eksiltili bir ifadeyle okuyucuya yansıtabilecek kadar olgunlaştırması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle, eksiltili anlatımlarda sorumluluk öncelikle yazardadır. Okuyucunun ise bu ifadeleri anlamlandırabilecek kadar, metnin geri plânına (bağlamına) hâkim olması gerekir. Bu yönüyle üç nokta, okuma / anlama süreci açısından önem arz etmektedir.

Okuma / anlama sürecinde etkili olan bir diğer noktalama işareti de *soru işaretidir*. Türkçede, soru anlamı “mi” soru ekiyle ve soru kelimeleriyle sağlandığı gibi vurguyla da oluşturulabilir. Soru işareti, o cümlenin mutlak suretle soru anlamı taşıdığını ifade etmektedir. Okuyucu, cümle sonundaki soru işaretini gördüğü an, semantik yapıyı buna göre şekillendirmektedir.

Öte yandan, soru işaretinin diğer önemli bir işlevi, soru anlamı veren ek ve kelimelerin kullanılmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu gibi durumlarda soru işareti, söz dizimi yapısı üzerinde ezgili bir söyleyiş özelliği oluşturmakta ve okuyucuyu soru anlamının mevcut olduğu noktada bilgilendirmektedir.

Örnek:

Önündeki kâğıdı dikkatli bir şekilde inceleyen öğretmen başını usulca kaldırdı ve karşısındaki öğrenciyeye:

-*İsteğin?* dedi.

Bu cümlede, soru anlamı bildiren bir ek veya kelime yer almaktadır. Soru anlamı, soru işareti vasıtasıyla oluşturulan ezgi sayesinde okuyucunun zihninde canlandırılmıştır. Bu örnekte de görüldüğü gibi soru işaretinin okuma / anlama sürecindeki en önemli işlevi, söz dizimi yapısının anlamlandırılması sürecinde son derece etkili olan bürünsel sesletim özelliğini, okuyucunun zihninde oluşturmaktır. Bir başka ifadeyle, cümlenin yüzeysel yapısından derin yapısına doğru ilerleyen algılama sürecinde fonolojik yönlendirici işlevini yerine getirmesidir.

Okuma / anlama sürecine etkisi yönünden, üzerinde duracağımız son noktalama işareti *ünlemdir*.

Ünlem, duygunun yazıdaki sembolüdür. “Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümlelerin sonuna konur. Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra kullanılmaktadır. Bir söze alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırmak için ünlem işareti konmaktadır” (TDK, 2005: 40). Bir noktalama işareti olarak ünlem, okuma sürecinde, kelimelerin anlam farklarını ve buna bağlı olarak insanlara özgü temel duyguları, yazılı metinde okuyucuya iletme işlevini üstlenmiştir. Bu sebeple de okuma – anlama sürecinde doğrudan etkili olan fonolojik bir yönlendiricidir. Ünlemin bu işlevi, söz dizimi yapıları üzerinde oluşturulan anlam ayrıntıları için de geçerlidir.

Noktalama işaretleri ve yazma becerisi, ana dili eğitiminde sürekli olarak bir arada düşünülen kavramlardır. Müfredat programlarındaki yazma öğrenme alanına ait kazanımlarda, noktalama işaretlerine mutlak suretle yer verildiği görülmektedir. Bu uygulamanın gerekçeleri bilişsel yönden analiz edilmedikçe, işlevleri tespit etmek mümkün olmayacaktır.

Noktalama işaretlerinin yazma becerilerini geliştirmedeki işlevlerine geçmeden önce, bu süreçte etkili olduğunu düşündüğümüz *içten konuşma (endofazi)* kavramı üzerinde durmak gerekiyor. Düşünmeden yazmaya geçiş aşamasında, bu kavram bir hayli önem taşımaktadır. Çünkü, yazmanın temelinde konuşma vardır. Konuşma eylemi, icra sürecinde doğrudan doğruya bürün olguları tarafından kontrol edilmektedir. Yazma sürecinde ise bürün olgularının doğrudan bir müdahalesi söz konusu değildir. Yazmada bu işlev, noktalama işaretleri tarafından yerine getirilmektedir. Bu durumda, içten konuşma kavramının ortaya konmasıyla, noktalama işaretlerinin yazma sürecindeki gerekliliği de vurgulanmış olacaktır.

Bugüne kadar, çocuğun dil gelişimi üzerine yapılan araştırmalarda, Watson, Vygotsky ve Piaget tarafından, tartışmalı ve genel olarak bir birini tamamlar nitelikte önemli görüşler ortaya atılmıştır. Bu konudaki tartışmalar genel olarak çocukta konuşma becerisinin gelişim yönü üzerinde yoğunlaşmaktadır. Temel sorun, çocukta konuşma becerisinin içten dışı mı yoksa dıştan içe doğru mu gelişim gösterdiğiyle ilgilidir. Diğer iki araştırmacının görüşlerini inceleyen Vygotsky'nin bu konuda ileri sürdüğü düşünceler önemlidir.

Diğer araştırmacıların aksine Vygotsky, konuşmanın içten dışı doğru değil, dıştan içe doğru geliştiğini ileri sürmekte ve bu sürecin son aşaması olarak, içten konuşmayı işaret etmektedir.

Dıştan konuşma > Ben merkezci konuşma> İçinden konuşma

Yukarıdaki sıralamada da görüldüğü gibi, konuşmanın gelişim sürecinde son aşama, içten konuşmadır. Düşünce süreci olarak da kabul edilen bu aşama, yazma eyleminin ana kaynağını ve de başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Çünkü, içten konuşma (düşünme), dilin icra sürecinde diyaloga dönüştüğü an yazma eylemi başlamakta ve ortaya *yazılı konuşma* diye kavram çıkmaktadır. Noktalama işaretlerinin yazma sürecindeki fonolojik yönlendirici işlevini belirleyebilmek için yazılı konuşmanın özelliklerine değinmek gerekiyor.

Vygotsky (1998: 204)'te yazılı konuşmanın temel özellikleri şu şekilde ifade edilmektedir.

“Yazılı konuşmada, ses tonu ve konunun bilinmesi söz konusu olmadığı için çok daha fazla sayıda sözcüğü daha kesin anlamlarla kullanmak zorundayız. Yazılı konuşma, konuşmanın en ayrıntılı biçimidir. Yazılı konuşmada, içinden bulunulan durumdan doğan ve anlatıma yardımcı olan öğelerden yoksun olduğumuz için iletişim, yalnızca sözcükler ve bunların bileşimleri aracılığıyla sağlanmak zorundadır. Bu durum, konuşma etkinliğinin karmaşık biçimler almasını, dolayısıyla taslak kullanımını gerektirir. Taslaktan son biçime kadar geçen evrim, bizim zihinsel sürecimizi yansıtır. Gerçekte bir taslak yazamadığımız durumlarda bile, planlama ve yazılı konuşmada önemli bir rol oynar. Genellikle kendisine ne yazacağımızı düşünürüz; sırf düşüncede olsa bile, bu da bir taslaktır. Bu zihinsel taslak, içinden konuşmadır.”

Yukarıdaki açıklamalardan yola çıkarak, yazma sürecinde noktalama işaretlerinin gerekliliğine yönelik şu sonuçlara ulaşmak mümkündür.

Yazma eylemi bir monolog olduğu için, algılanabilir boyutta bir ses olgusundan söz edemeyiz; fakat bu süreç aynı zamanda bir içten konuşma eylemi olması nedeniyle ses olgusu monologda zaten mevcuttur.

Yazma becerilerinin geliştirilmesi sürecinde, monologda mevcut olan ses olgusunun anlamla bir eş güdüm sağlayabilmesi ya da anlamı daha anlaşılır hâle getirmesi için fonolojik unsurlarla denetlenmesi gerekmektedir. Yazma sürecinde bu denetim, noktalama işaretleri ile sağlanabilmektedir. Örneğin soru işareti ve ünlem yazma sürecinde bu işlevi yerine getirmektedir.

Öte yandan içinden konuşma, yazma ve konuşma becerilerinin ortak kaynağını oluşturmaktadır. Konuşma sürecinde birey dil bilgisi kurallarını ikinci plâna iterek, daha çok bürün olguları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Dil bilgisi kurallarının ikinci plâna itilmesi, doğrudan doğruya söz dizimi yapısındaki sözcük sayısını azaltmakta ve sözcük anlamını bürün olgularının denetimine bırakmaktadır. Yazmada ise bu durumun tam tersi bir süreç yaşanmaktadır. Yazma sürecinde birey, söz dizimi yapısındaki sözcük sayısını artırmak zorundadır; ve algılanabilir bir ses olgusuyla karşı karşıya olmadığı için bağlamı kurgulamada bürün olgularındaki eksikliği sözcüklerin duyumsal (psikolojik) özellikleri ve noktalama işaretleri ile tamamlamak zorunda kalmaktadır. Bu süreçte noktalama işaretlerinin en önemli işlevi, bürün olgularını yazılı konuşmaya dâhil etmesidir. Bir başka ifadeyle noktalama işaretleri, içinden konuşma sürecinde mevcut olan, fakat icra edilemeyen bürün olgularının yazılı anlatımdaki iz düşümleridir.

Konuşmaya göre son derece katı kurallar çerçevesinde icra edilen yazma sürecinde birey, yazıya döktüğü düşünceleri anlaşılabilir kılmak için bu düşünceleri beynin algılama sistemine uygun anlam öbeklerine ayırmak zorundadır. Bu işlev, cümle düzeyinde virgülle, cümleden büyük birliklerde noktalı virgülle, metin düzeyinde ise nokta işareti ile yerine getirilmektedir. Özellikle virgülün, söz dizimi yapısındaki öge dağılımını, çeşitliliğini, sıralamasını ve hacmini belirleyebilen bir işleve sahip olması, yazılı anlatım becerilerinin geliştirilmesi açısından son derece önemlidir. Fonolojik bir yönlendirici olarak virgül, bu özellikleriyle, doğrudan doğruya söz dizimi yapısının anlamına müdahale edebilmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan yola çıkarak, konuşma sürecinde bürün olguları vasıtasıyla devreye giren beynin sağ yarım küresinin, yazılı konuşma sürecinde bürün olgularının işlevlerini üstlenen noktalama işaretleri vasıtasıyla devreye girdiğini söylemek mümkündür. Dilin duygusal işlevlerinde uzmanlaşmış olan sağ yarım küre, kuşkusuz yazma becerilerinin geliştirilmesi sürecinde son derece önemlidir. Yazılı konuşma sırasında genel olarak sol yarım küre, sentaktik yapının doğru kurulması ve sözcük anlamlarından sorumludur. Oysa doğru kurulmuş yapılar ve tespit edilen anlamlar, etkili bir yazılı konuşma kurgusunu tam olarak oluşturamazlar. Bu yapının bir duygu taşıması gerekmektedir. Özellikle, *soru işareti*, *virgül*, *ünlem* ve *üç noktanın* fonolojik birer yönlendirici olarak

beynin sağ yarım küresini yazılı konuşma sürecine dâhil ettiği düşünülmektedir.

Anlamanın doğru kurgulanması ve aktarılmasında fonolojik yönlendiricilerden biri olarak kabul ettiğimiz noktalama işaretleriyle ilgili olarak, *2005 Yılı Türkçe Dersi (6,7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı*'ndaki *okuma* ve *yazma* öğrenme alanları incelendiğinde şu sonuçlara varılmaktadır:

2005 Yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan okuma öğrenme alanında, doğrudan doğruya noktalama işaretleri ile ilgili olarak bir (1) kazanıma yer verilmiştir. Bu kazanım, ilgili öğrenme alanında *Okuma kurallarını uygulama* başlığı altında yapılandırılmış olup, 8. sınıfı da içine almaktadır. Bu süreklilik, öğrencilerin okuma / anlama becerilerinin geliştirilmesi açısından oldukça önemli olmakla birlikte, *Okuduğu metni anlama ve çözümleme* ve *Okuduğu metni değerlendirme* ile ilgili kazanımlardan bir kısmını desteklemesi bakımından da dikkate değerdir.

Okuma öğrenme alanıyla ilgili olarak tespit ettiğimiz, aşağıdaki kazanımların geliştirilmesinde, daha önce tespit edilen noktalama işaretlerinin etkili olacağı düşünülmektedir.

Kazanımlar:

1. Metnin bağlamından hareketle, kelime ve kelime gruplarının anlamlarını çıkarır.

Virgül, ünlem ve soru işareti.

2. Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantıları fark eder.

Noktalı virgül, iki nokta, virgül ve soru işareti.

3. Okuduğu cümledeki örtülü anlamları bulur.

Ünlem, soru işareti, üç nokta.

4. Okuduğu metindeki abartılı ifadeleri tespit eder.

Ünlem, soru işareti.

5. Okuduklarını anlamada sayısal verilerden yararlanır.

Nokta, virgül.

6. Şiir dilinin farklılığını ayırt eder.

Virgül, soru işareti, ünlem ve üç nokta, nokta.

7. Şiirdeki dil ve söyleyiş özelliklerini (ses, redif, kafiye, ritm, aliterasyon, ölçü) fark eder.

Virgöl, ünlem, soru işareti, nokta, üç nokta.

8. Şiirin kendisinde uyandırdığı duyguları fark eder.

Virgöl, soru işareti, ünlem, üç nokta.

9. Şiirde geçen duygu, düşünce ve hayallerle ilgili yorum yapar.

Virgöl, soru işareti, ünlem, üç nokta.

10. Sözün ezgisine dikkat eder.

Virgöl, noktalı virgöl, ünlem, soru işareti, üç nokta, nokta.

11. Akıcı bir şekilde okur.

Virgöl, nokta, noktalı virgöl, ünlem, soru işareti, üç nokta.

12. Okuma yöntem ve tekniklerini kullanır.

Virgöl, nokta, ünlem, noktalı virgöl, üç nokta, iki nokta, soru işareti.

Yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü gibi, birer fonolojik yönlendirici olarak kabul edilen noktalama işaretleri, okuma öğrenme alanında 12 kazanımın geliştirilmesi sürecine katkıda bulunabilecek niteliktedir.

Yine aynı bakış açısıyla, 2005 Yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan yazma öğrenme alanındaki kazanımlar incelendiğinde şu sonuçlara varılmaktadır:

2005 Yılı Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan yazma öğrenme alanında, doğrudan doğruya noktalama işaretleri ile ilgili olarak (14) kazanıma yer verilmiştir. Bunun yanı sıra, yazma öğrenme alanından tespit edilen aşağıdaki kazanımların geliştirilmesinde noktalama işaretlerinin etkili olacağı düşünülmektedir.

Kazanımlar:

1. Sıralamalarda sayı, sembol ve işaretlerden yararlanır.

Nokta.

2. Cümlelerini açık ve anlaşılır ifadelerle yazar.

Nokta, virgöl.

3. Yazıyı etkileyici ifadelerle sonuca bağlar.

Ünlem, soru işareti, üç nokta.

4. Yazıya, konuyla ilgili kısa ve dikkat çekici bir başlık koyar.

Ünlem, soru işareti, üç nokta.

5. Herhangi bir konudaki duygu, düşünce, hayal ve tasarılarını anlatır.

Noktalı virgül, nokta, virgül, soru işareti, ünlem, üç nokta, iki nokta.

6. Bir bilgi veya fikrin açıklamasını yapar.

İki nokta, virgül.

7. Duygu düşünce ve hayallerini kendine özgü ifadelerle yazar.

Virgül, noktalı virgül, soru işareti, nokta, iki nokta, ünlem ve üç nokta.

8. Duygu, düşünce ve hayallerini paylaşmak amacıyla yazışmalarda bulunur.

Nokta, virgül, noktalı virgül, soru işareti, ünlem, üç nokta, iki nokta.

9. Hayallerini değişik yazılı anlatım türleriyle ifade eder.

Nokta, virgül, noktalı virgül, soru işareti, ünlem, iki nokta.

10. Şiirin düzyazıdan farklı bir yapıda olduğunu bilir şiir yazarken bunu dikkate alır.

Nokta, virgül, noktalı virgül, ünlem, üç nokta.

11. Duygusal yoğunluğunun çağrışımlarını dizelere döker.

Nokta, virgül, ünlem, üç nokta, noktalı virgül.

12. Dizeler arasında, duygu ve düşünce birliği sağlar.

Virgül, noktalı virgül, ünlem.

13. Şiirdeki anlam bütünlüğünü bozmadan ses akışını sağlar.

Virgül, noktalı virgül.

14. Cümlelerin açık, anlaşılır, doğru ve akıcı olup olmadığını değerlendirir.

Virgül, nokta, noktalı virgül.

Yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü gibi, okuma ve yazma sürecinde, birer fonolojik yönlendirici olarak kabul ettiğimiz 7 noktalama işaretinin, gerek okuma gerekse yazma becerilerinin geliştirilmesi sürecinde ses olgusunu denetleyebilme özellikleri sebebiyle, geniş bir işlevsellik ve etki alanına sahip oldukları görülmektedir. Bu bakış açısı aynı zamanda, bir öğrenme alanı içerisindeki kazanımların karşılıklı etkileşime dayanarak geliştirilmesine de yardımcı olacaktır.

Sonuç:

İnsanoğlu geçmişten günümüze, yazılı metinlerin okunması ve yazıyla ifade edilmesi sürecinde ses olgusunu kontrol altına alabilmek

için üç önemli fonolojik yönlendirici kullanmıştır. Bunlar, noktalama işaretleri, bürün olguları ve diyakritiklerdir.

Türkçede bugün 18 noktalama işareti kullanılmaktadır. Bu işaretler, bürün olgularıyla ilişkileri çerçevesinde işlevlerine göre yeniden sınıflandırılarak ana dili öğretimine dâhil edilmelidir.

Yukarıdaki düşünceden hareketle bu yazıda, ses olgusunun denetlenebilirliği bağlamında, okuma ve yazma sürecinde birer fonolojik yönlendirici olarak işlev gören 7 noktalama işareti üzerinde durulmuştur. İncelenen 7 noktalama işareti içerisinde, söz dizimi yapısındaki anlamı belirleme ve yönlendirmedeki işlevleriyle özellikle virgül, soru işareti ve ünlem, öne çıkmaktadır.

Ses, hangi açıdan tasnif edilirse edilsin dil becerilerinin ana malzemesi olma özelliğini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Bir dildeki noktalama işaretleri, okuma, yazma, dinleme ve konuşma sürecinde bireyin algılayabileceği ve aktarabileceği düşüncelerin dilsel anlamdaki yüzeysel yapılarını vurgu, durak, ton, ezgi gibi bürün olgularıyla birlikte denetlenmektedir. Bu durumda, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi sürecinde, noktalama işaretleri ile bürün olguları arasında, mutlak suretle bir eş güdümün oluşturulması gerekmektedir. Bu eş güdümün sağlanmasında, konuşma eğitiminin önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir. Çünkü konuşma, okuma ve yazmanın ortak paydası ve ses olgusunu dilsel anlamda denetleyebilen bir üst beceridir.

KAYNAKÇA

- BAYRAV, Süheylâ. (1998). **Filolojinin Oluşumu**. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- CÜCELOĞLU, Doğan. (2000). **İnsan ve Davranışı**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- GÖKŞEN, Enver Naci, (1967). *Noktalama İşaretlerinin Dünü Bugünü. Dil bilgisi Sorunları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 105-113.
- Hürriyet Bilim Dergisi. (2003). *Bebekler Üç Aylıkken Ana dilini Tanıyor*. Sayı: 91, s. 4-6.
- ONAN, Bilginer. (2005). **İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Öğretiminde Dil Yapılarının Anlama Becerilerini (Okuma – Dinleme) Geliştirmedeki Rolü**. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- ONG, J. Walter. (1999). **Sözlü ve Yazılı Kültür**. (Çev: Sema Postacıoğlu Banon), İstanbul: Metis Yayınları.
- ÖZMEN, Rüya. (2001). *Türkçe Ders Kitabının Dört Temel Dil Becerisi Açısından İncelenmesi. Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Nobel Yayınları. s. 17-61.

- REÍCH, A. Peter. (1982). **Language Development**. (Akt: Bilginer Onan) New Jersey. Prentice Hall.
- RÍFAT, Mehmet. (2005). **XX. Yüzyıl Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları**, İstanbul: YKY
- TDK. (2005). **Yazım Kılavuzu**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- VYGOTSKY, L.S. (1998). **Düşünce ve Dil**. (Çev: Semih Koray), İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- YALÇIN, Alemdar. (2002). **Türkçe Öğretim Yöntemleri** (Yeni Yaklaşımlar), Ankara: Akçağ Yayınları.